

INTERDYSCYPLINARNE ASPEKTY
KOMPETENCJI BADAWCZYCH
(PRZYSZŁYCH) NAUCZYCIELI

PARADYGMATYCZNE ASPEKTY I DYLEMATY ROZWOJU NAUK I EDUKACJI

Pod redakcją:

Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj

ПАРАДИГМАТИЧНІ АСПЕКТИ Й ДИЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

За редакцією:

Ян Гжесяк, Іван Зимомеря, Василь Ільницький

**Posvit
2019**

**Посвіт
2019**

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W KONINIE
ДЕРЖАВНА ВИЩА ПРОФЕСІЙНА ШКОЛА В КОНІНІ
UNIwersytet Narodowy w Użhorodzie
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
PAŃSTWOWY UNIwersytet Pedagogiczny
IMIENIA BOHDANA CHMIELNICKIEGO W MELITOPOLU
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
CHERSONSKI WYDZIAŁ ODESKIEGO UNIwersytetu Spraw Wewnętrznych
ХЕРСОНСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ОДЕСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
PAŃSTWOWY UNIwersytet Pedagogiczny w Krzywym Rogu
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

PARADYGMATYCZNE ASPEKTY I DYLEMATY ROZWOJU NAUK I EDUKACJI

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomyra, Vasyl Ilnytskyj

ПАРАДИГМАТИЧНІ АСПЕКТИ Й ДИЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

За редакцією:
Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький

Konin – Użhorod – Melitopol – Chersoń – Krzywý Róg
2019

Конін – Ужгород – Мелітополь – Херсон – Кривий Ріг
2019

УДК 37.013:001(08)

П 18

Парадигматичні аспекти й дилеми розвитку науки та освіти [монографія] / [за ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомя, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Мелітополь – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт, 2019. 318 с.

Paradygmatyczne aspekty i dylematy rozwoju nauk i edukacji [monografia] / [red.: J. Grzesiak, I. Zymomya, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Melitopol – Chersoń – Krzywy Róg: Posvit, 2019. 318 s.

ISBN 978-617-7401-25-3

Kolegium redakcyjne:

dr hab., prof. **J.Grzesiak**; dr hab., prof. **P.Goldyn**; prof. dr hab., prof. **I.Zymomya**; dr hab., prof. **M.Zymomya**; dr hab., prof. **W.Illytskyj**; dr hab., **Z. Jasiński**; dr hab., prof. **P. Prusak**; dr hab., prof. **J.Kuzmenko**; dr hab., prof. **O.Newmerżycka**; dr **O.Zymomya**; dr **M.Pahuta**.

Redakcyjna kolegia:

д-р габ, проф. **Я.Гжесяк**; д-р габ, проф. **П.Голдин**; доктор філологічних наук, проф. **І.Зимомя**; доктор філологічних наук, проф. **М.Зимомя**; доктор історичних наук, проф. **В.Ільницький**; д-р габ, проф. **З. Ясіньскі**; д-р габ, проф. **П. Прусак**; доктор педагогічних наук, проф. **Ю.Кузьменко**; доктор педагогічних наук, проф. **О.Невмержицька**; кандидат філологічних наук, доц. **О.Зимомя**; кандидат педагогічних наук, доц. **М.Пагута**.

Recenzenci:

dr hab., prof. Ryszard Parzęcki

dr hab., prof. Ihor Dobriański

Рецензенти:

д-р габ., проф. Ришард Паженцкі

д-р педагогічних наук, проф. Ігор Добрянський

ISBN 978-617-7401-25-3

© Я. Гжесяк, І. Зимомя, В. Ільницький, 2019

© Посвіт, 2019

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ. ПЕДАГОГІКА. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА. ФІЛОЛОГІЯ

Алексєєнко-Лемовська Л. Педагогічна майстерність і педагогічна творчість як складові професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти.....	5
Бєлікова І., Плужнікова Т., Ляхова Н. Фінансовий менеджмент як необхідна складова при підготовці керівних кадрів для сфери охорони здоров'я в умовах реформування.....	18
Голованова І., Товстяк М., Краснова О. Технологія структурування змісту навчального матеріалу дисциплін з менеджменту освіти.....	25
Гричаник Н. Шкільний аналіз художнього твору: методична парадигма.....	36
Goldyn P. Książki sanitarne jako źródło do dziejów szkolnictwa w Polsce w pierwszej połowie XX wieku – studium interdyscyplinarne.....	46
Grzesiak J. Interdyscyplinarne aspekty kształtowania kompetencji badawczych (przyszłych) nauczycieli.....	54
Даниско О., Корносенко О. Аналітичні аспекти використання хмарних технологій у системі вищої освіти майбутніх фахівців фізичної культури.....	65
Зайцева Ю. Специфіка фахової діяльності вчителя фізичної культури в режимі навчального дня й у позакласний час.....	77
Зумомґра М., Зумомґра І. Kazimierz Denek's conception of education in the context of contemporary tendencies.....	89
Зякун А. Видавнича діяльність Києво-Печерської лаври як пам'ятка культурно-історичної спадщини України.....	97
Jasiński Z. Animacja i integracja środowisk szkolnych i środowisk lokalnych poprzez realizację unijnych projektów w obszarze edukacji.....	107
Конончук А. Соціально-педагогічні умови виховання дітей у багатодітній сім'ї.....	120
Конончук О. Готовність до попередження агресивної поведінки дошкільників у контексті професійної підготовки майбутнього вихователя.....	132
Кузьменко Ю., Пагута М., Ільницький В. Вплив реформ 1959–1969 рр. на підготовку вчителів трудового і виробничого навчання.....	143
Prusak P. Aktywność młodzieży na rzecz malej ojczyzny.....	156
Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь.....	163
Ткачук С., Філімонова І. Методологічні підходи до проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців харчової галузі у вищих педагогічних навчальних закладах.....	175
Чупахіна С. Формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів в умовах розвитку сучасної освіти.....	185
Шаболдов О. Художні засоби творення героїчного в поезії Олега Ольжича.....	196

Шелестова Л. Вплив педагогічних технологій на розвиток творчих здібностей старшокласників в умовах профільного навчання.....	205
Яровенко Т. «Прекрасна пластика і контур строгий...» (сонет у творчості Яра Славутича).....	216

КРАЄЗНАВСТВО. ТУРИЗМОЗНАВСТВО. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Абдуллаєв А., Ребар І. Організація та методика фізичного виховання студентів ЗВО засобами вільної боротьби.....	226
Арсененко І., Донченко Л., Донець І. Функціональні аспекти розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області.....	240
Габчак Н., Дубіс Л. Туристична привабливість транскордонних територій України та Румунії (на прикладі Закарпаття).....	251
Гришко С., Зав'ялова Т., Тамбовцев Г. Сучасний геокологічний стан ґрунтів м. Мелітополь та Мелітопольського району Запорізької області.....	260
Іванова В., Непша О., Сапун Т. Основні показники морфометрії та гідрологічного режиму річок Північно-Західного Приазов'я.....	272
Непша О., Прохорова Л. Фактори, які визначають стабільність акумулятивних форм берегової зони Північного Приазов'я.....	284
Чир Н., Мельник А. Стратегічні імперативи розвитку туризму в Україні (на прикладі Закарпатської області) в контексті світових тенденцій.....	299
Відомості про авторів.....	313

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ МОРФОМЕТРІЇ ТА ГІДРОЛОГІЧНОГО РЕЖИМУ РІЧОК ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я

Північно-Західне Приазов'я як географічна територія, обмежується: зі сходу – лінією вододілу р. Берда; з заходу і північного заходу – лінією вододілу рр. Дніпро і Молочна (з врахуванням басейну р. Великий Утлюк); на півночі – лінією вододілу Приазовської височини між р. Берда (з рр. Каратиш і Каратюк) та системою приток рр. Мокра, Суха Конка, Гайчур, Кам'янка. З півдня територія обмежується береговою лінією Азовського моря з його затоками і лиманами [25, 25; 26, 20].

Рис. 1. Межі Північно-Західного Приазов'я [7, 11]

По території Північно-Західного Приазов'я від затоки Сивашик до східної межі Запорізької області протікає 10 річок, довжина яких більше 100 км. Територіально річкову мережу Приазов'я можна поділити на дві частини: західну і східну. Вони відрізняються одна від одної будовою поверхні, кліматичними умовами і характером режиму. Так річки, що входять в західний район, мають рівну течію, русла їх часто меандрують, долини мають широку заплаву. Річки східного району беруть початок на Приазовській височини, у верхів'ях мають напівгірський характер, їх русла сильно врізані, неширокі, обмежені крутими схилами долини, береги яких вкриті ярами і балками. Нижче за течією долини цих річок стають ширшими, берегові схили пологими, течія повільна, утворюються меандри і стариці, заплави заболочуються. У верхів'ях ці річки мають швидку течію і розвивають інтенсивну ерозійну діяльність. У зв'язку з цим різко відрізняється щільність річок західної частини від східної. На заході вона не перевищує $0,19 \text{ км/км}^2$, а на сході досягає $0,36 \text{ км/км}^2$. По довжині річки західного басейну (р. Молочна 197 км) більші ніж річки східного басейну (р. Обитічна 100 км). Найбільшою річкою, яка протікає в західній частині регіону є Молочна, а в східній частині Обитічна і Берда [12, 95].

Основне джерело живлення річок Приазов'я – атмосферні опади, які складають в досліджуваному районі в середньому 250-300 мм на заході і 400-450 мм в східній частині. Розподіляються вони не рівномірно не тільки в просторі, але і в часі: найбільша їх кількість випадає влітку, переважно у вигляді злив [21, 82]. Збільшення кількості опадів із заходу на схід можна пояснити впливом рельєфу – на схід абсолютні висоти зростають. Найменша кількість випадає в басейнах річок Великий і Малий Утлюк – в середньому 350 мм, далі на схід кількість опадів збільшується і на Приазовській височини вони можуть в окремі роки досягати – 550 мм. Влітку дуже велика випаровуваність з території – до 890 мм. Менше всього опадів випадає в зимові місяці. Тому значну роль в живленні річок грають разом з дощами талі весняні води і підземний стік [6, 82].

Характер водного режиму річок визначається особливостями повені, її тривалістю. Так в річному ході рівня води на річках басейну Азовського моря зазвичай виділяють два максимуми (в період весняної повені і в період літніх паводків) і два мінімуми (в кінці літа і початку осені і взимку). Навесні (лютий-квітень) відбувається 45–60 % річного стоку [7, 17].

Інтенсивний підйом рівня весняної повені починається з другої декади лютого. Спад води на річках Приазов'я закінчується в другій половині березня – початку квітня. Меженний стік (травень, січень) складає 40–45 % річного. Період літньо-осінньої межени перекривається дощовими паводками, які характерні для всіх річок Північно-Західного Приазов'я [12, 96].

Річні величини шару стоку річок змінюються із заходу від 0,4-6,7 мм (для річки Молочної) на схід до 11–15 мм (річки Лозоватка і Берда). Така зміна величин річкового стоку пояснюється зміною кількості опадів на досліджуваній території [1].

Виходячи з вище зазначеного, річки Північно-Західного Приазов'я можна об'єднати в окремі групи за такими ознаками: за величиною басейну, за довжиною, за площею водозбору, за характером течії, за характером витоків, за схильністю до пересихання.

Типи річок за площею водозбору:

- річки з площею водозбору від 100–1000 км² (Апанли, Великий Утлюк, Домузла, Корсак, Лозоватка, Кільтиччя, Малий Утлюк);
- річки з площею водозбору від 1000–2000 км² (Обитічна, Берда);
- річки з площею водозбору понад 2000 км² (Молочна).

Типи річок за характером течії:

- рівнинні річки з повільною течією – типово степові (Домузла, Великий і Малий Утлюк, Ташенак, Молочна, Лозоватка, Корсак);
- річки, які у верхній течії мають вид напівгірської річки (Берда і Обитічна) [7, 18; 12, 96].

Типи річок за характером витоків:

- річки початок яких беруть на схилах Приазовського кристалічного масиву, на відмітках, що перевищують 200 м над рівнем моря і живляться з джерел, що витікають з кристалічних порід (Берда, Обитічна, Лозоватка, Молочна, Корсак і їхні притоки);
- річки, які беруть початок на відмітках 50–55 м над рівнем моря, і живляться в основному за рахунок атмосферних опадів (Домузла, Джегельня, Ташенак, Малий і Великий Утлюк і їхні притоки) [7, 18; 12, 96].

Типи річок по схильності до пересихання:

– частково пересихаючі річки: що пересихають у верхів'ях (Крульман, Апанли, Метрозли, Куркулак, Акчокрак, Арабка);

– що пересихають в нижній течії (Чингул, Джебельня, Ташенак, Кільтичча, Великий Утлюк, Лозоватка);

– не пересихаючі річки (Молочна, Берда і Обитічна) [7, 19; 12, 96].

Використовуючи картографічні [1] і літературні джерела [5, 6, 7, 9, 23], нами складена характеристика найбільш крупних річок Північно-Західного Приазов'я та їхніх приток.

Молочна – найдовша річка Північно-Західного Приазов'я. Вона має ще назви Токмак, Токмачка. Річка бере початок з джерел, що пробиваються в кристалічних породах південно-західного схилу Токмак Могили і під назвою Токмак тече у вигляді струмочка, то розливаючись в плоских пониженнях, звужуючись і глибоко врізаючись в тверді породи Приазовського масиву, утворюючи невеликі пороги при перетині поперечної гранітної складки. Після прийняття правої притоки річки Чингул вона називається Молочною. Довжина річки Молочної від витoku до впадання в Молочний лиман 197 км., середній похил – 1,2 м/км [5; 7, 19].

Басейн річки Молочної асиметричний. У верхній течії більшість приток впадають з правого боку, в середньому і нижньому – всі притоки впадають зліва. Розташування приток визначається орографією басейну. Верхня течія річки розташована в межах Приазовської височини, у середній і нижній течії Молочна протікає по Причорноморській низовині [6, 185].

На 168 км вище гирла річка Молочна приймає першу притоку – річку Сисикулак, що бере начало в Приазовському кристалічному масиві в 3 км південно-східного села Новополтавка. Довжина річки Сисикулак 13 км, площа водозбору 47,3 км². В 18 км нижче за течією в Молочну впадає справа друга її притока річка Каїнкулак, яка в півтора рази довше за першу притоку. Прорвавши перешкоду, що перегороджувала шлях, з кристалічних порід Приазовської височини, Каїнкулак зливається з Молочною, яка нижче села Остряковки виходить з меж Приазовського масиву у вигляді досить широкої річки із заболоченою заплавою і тече по рівному степу [7, 19].

У 146 км вище гирла річка Молочна приймає справа балку Скелювату (довжина 21 км), що збирає талі води з площі, рівної 86 км². У посушливий час балка безводна або перетворюється на ланцюжок дрібних водоймищ і заболочених западин. У 5 км нижче в річку Молочну впадає зліва балка Велика Солодка (довжина 18 км, площа водозбору 742 км²) [6, 186].

На 108 км від гирла Молочна приймає останню праву притоку річку Чингул (довжина 29 км, водозбір 399 км²). У річку Чингул справа впадає Куркулакська балка, що має проточну воду лише у весняний період.

Нижче за гирло Чингула річка Молочна міняє свій напрям на південний і надалі приймає притоки тільки з лівого боку. До них відноситься річка Крульман (довжина 64 км) з тими, що пересихають в літній період лівою притокою Апанли і правою – річкою Курушан [7, 20].

На відстані 65 км від гирла в річку Молочну зліва впадає річка Юшанли (довжина 94 км) з лівою притокою Чокрак (обидві в меженний період безводні). В 17 км на

південь від гирла річки Юшанли в річку Молочну зліва впадає річка Арабка (довжина 41 км), а в районі міста Мелітополя справа впадають невеликі балки Піщана і Кизіярська. Південніше села Костянтинівка від головного русла відділяється рукав – Сага, який сильно петляючи йде уздовж лівого схилу долини до гирла Молочної, утворюючи окремі плеса і стариці. На відстані 15 км від міста Мелітополя Молочна впадає в мілководний Молочний лиман, що з'єднується з Азовським морем вузькою протокою «переможною» [6, 186].

Водообмін річки Молочної з морем змінюється залежно від напрямку вітру. Місце впадання річки Молочної в лиман є своєрідними плавнями, в яких знаходять притулок птахи для гніздування [7, 20].

Водозбір річки Молочної складається з наступних приток [23; 14, 35–40]:

Юшанли – найбільша з лівобережних приток річки Молочної. Довжина річки 94 км, площа басейну 545 км². Річка бере початок на західних схилах Приазовської височини на висоті 170 м. Долина її коритоподібна шириною до 2 км, глибина до 8 м, русло слабо-хвилясте, глибина його досягає 0,3–1,0 м є ділянки завглибшки близько 2 м. Заплава суха, покрита лучною рослинністю, добре виражена в рельєфі місцевості. На всьому протязі в літній період Юшанли значно пересихає [14, 35].

Для Юшанли характерна весняна повінь, в період якої рівень води в річці піднімається до 1–1,5 м, вода виходить з берегів і заливає заплаву. Льодостав на річці короткий (з грудня до початку лютого). Лід закінчує танути на початку березня, повінь триває недовго (березень–квітень). Літньо-осіння межінь починається з кінця травня і триває до вересня. Живиться річка талими весняними водами і атмосферними опадами [14, 35].

Юшанли – в перекладі з тюркського – «прекрасна» [22].

Чингул – має довжину 29 км, площу водозбору 399 км². Чингул бере початок на північно-західних схилах Приазовської височини на висоті до 150 м, це останній з правих приток річки Молочної. Долина річки трапецієподібна, ширина її 2,5 км, глибина долини 40–50 м. Русло річки слабо-звивисте. Похил річки не перевищує 2,2 м/км. Живлення здійснюється за рахунок атмосферних опадів. Літом Чингул на окремих ділянках пересихає. Справа Чингул приймає річку Куркулак, яка буває повноводна тільки в період весняної повені [14, 36].

Тюркське слово чунгул означає «глибоке місце річки»; ченгел – гак. 3-за заболочених місць і крутих поворотів річка Чингул напевно і отримало таку назву [22].

Куркулак – права притока Чингула. Довжина річки 28 км, площа басейну 129 км². Річка бере початок на північно-західних схилах Приазовської височини на висоті 120 м над рівнем моря. Долина трапецієподібна, ширина її місцями досягає до 2,5 км, глибина в нижній частині близько 50 м. Русло слабо-хвилясте, шириною до 2 м. Похил річки 3 м/км. Живлення річки снігове і дощове. Влітку річка пересихає [14, 36].

На тюркському «курат» – вовк, «кулан» – яр з крутими схилами [22].

Курушан – ліва притока річки Молочної. Довжина річки 57 км, площа басейну 198 км². Бере початок на західних схилах Приазовської височини на висоті близько 200 м. Долина річки коритоподібна. Ширина її в середній течії до 2 км, глибини 30 м. Русло звивисте, шириною 5 м, сильно меандрує, особливо в нижній частині долини. Похил річки 3,2 м/км. Живлення річки змішане [7, 21; 14, 35].

Арабка – ліва притока річки Молочної. Довжина річки 29 км, площа басейну 287 км². Бере початок поблизу села Астраханка. Долина річки V подібна, ширина 2,2 км. Ширина русла до 5 м, глибина 1,6 м. Похил річки 2,2 м/км. Живлення річки переважно дощове і снігове. В період межені (червень-вересень) часто пересихає. Льодостав нестійкий [6, 187; 14, 36].

Назва з тюркського означає «розвалини, в яких ніхто не живе» [22].

Обитічна – бере початок на південних схилах Приазовської височини. Довжина її 100 км, площа водозбору 1430 км². У басейні річки Обитічної 5 річок протяжністю більше 10 км, і загальною довжиною 98 км. Щільність річкової мережі 0,23 км/км² [6, с. 187-188].

Долина річки трапецієподібна шириною до 3 км, а в низов'ях до 6 км, глибини її 30–40 м, заплава суха, покрита лучною рослинністю, в низов'ях частково заболочена. Русло звивисте, ширина його 8–10 метрів. Глибини в деяких місцях досягають 2 м. Загальний похил річки 1,8 м/км.

У геоморфологічному і гідрологічному відношенні басейн річки Обитічної, як і всіх річок, що стікають з Приазовської височини, поділяється на дві абсолютно різні між собою ділянки: північну – в районі кристалічного масиву, і південну – в районі розвитку осадових порід [7, 22; 23].

Північна ділянка – від витоків до виходу з Приазовської височини – характеризується значною глибиною, високими, часто скелястими берегами, і значним похилом. На південній ділянці долина річки широка, але менш глибока, чим на північній ділянці. Заплавні тераси досягають ширини 1 км і більш.

Найбільша притока Обитічної річка Кільтиччя. У своєму перебігу Кільтиччя практично копіює Обитічну від своїх витоків і до впадіння в неї притоки Буртиччя. Річка Обитічна впадає в Обитічну затоку Азовського моря [6, 188].

Кільтиччя – ліва притока річки Обитічної. Довжина її 70 км, площа водозбору 554 км². Річка бере початок на південних схилах Приазовської височини. Долина річки трапецієподібна, ширина до 3 км, глибина до 40 м. Русло помірно звивисте, шириною до 20 м. Похил річки 2,5 м/км. Живлення дощове і снігове. Максимум річкового стоку спостерігається навесні. Річка замерзає в другій половині грудня, лід сходить в середині лютого. Стік частково зарегульований ставками [7, 22–23].

Назва річки є схожою з тюркським словом «кяяте», що означає – оберемок, зв'язка [22].

Буртиччя – ліва притока річки Кільтиччі. Бере початок на південних схилах Приазовської височини і протікає в її межах. Довжина річки 25 км. Площа водозбору 166 км². Долина річки шириною 1,5 км, глибина до 30 м. Ширина русла 5 м. Похил річки 5,3 м/км. Живлення річки снігове і дощове (на весну доводиться до 85-90 % річкового стоку). У межінь Буртиччя пересихає. Замерзає в грудні, скресає на початку березня. Стік річки зарегульований ставками [6, 188–189].

У перекладі з тюркської «бурчак» – закручений, сильнозкручений [22].

Берда – бере початок на південних схилах головної вододільної гряди Приазовської височини. У верхній і частково середній течії вона є типово гірською річкою, з крутим схилом і вузькою каньйоноподібною долиною, що розтинає гранітне ложе. Довжина її 130 км, площа водозбору 1720 км². Вона приймає одинадцять приток

завдовжки більше 10 км із загальною протяжністю 332 км і 190 приток різного порядку з довжиною менше 10 км загальною протяжністю 290 км. Всього в басейні Берди 201 річки та річечок із загальною довжиною 622 км, з щільністю річкової мережі 0,36 км/км². Найкрупніші притоки Берди – Бельманка, Грузенька, Каратюк, Берестова [7, 23].

Основне джерело живлення, як і інших малих річок, – талі води і атмосферні опади, з яких припадає на частку близько 50 % річного стоку. До 10 % дають дощі і зливи теплої пори року, близько 40 % живлення складають підземні води. Відтік підземних вод відбувається в основному у верхів'ї і середній течії річки, там де вона приймає велику кількість джерел з берегів, вимощених кристалічними породами. Постійна течія у верхів'ях річки Берди обумовлена наявністю потужних джерел і значним похилом до 3,0–3,5 м/км [5; 23].

Поблизу с. Захаріївка в Берду зліва впадає притока Каратюк довжиною 32 км і площею водозбору 248 км². У долині річки Каратюк створено 8 ставків. Нижче села Захаріївка Берду впадає ще одна ліва притока – річка Каратиш. Від с. Новомиколаївка долина річки Берда заповнена водами Бердянського водосховища. Нижче за водосховище Берда виходить з меж кристалічного масиву і починає меандрувати по широкій долині [6, 189].

У перекладі з тюркського берда – означає «дана богом», в українському розумінні – «камінь» [22].

Каратюк – ліва притока річки Берда. Довжина річки 28 км, площа басейну 213 км². Початок річки знаходиться на території Донецької області. У Запорізькій області довжина річки рівна 17 км. Каратюк починається на південно-східних схилах Приазовської височини. Долина річки коритоподібна, шириною 1,5 км, і завглибшки 30 м. Русло слабо-хвилясте, шириною до 5 м. Глибина річки 0,4–0,5 м, а місцями до 2 м. Похил 4,9 м/км. Живлення річки в основному снігове і дощове. У маловодні роки річка пересихає. Льодостав на річці спостерігається з грудня до кінця лютого [7, 24].

Каратиш – ліва притока річки Берди. Довжина річки 41 км, площа басейну 458 км². Як і Каратюк його витоки знаходяться в межах Донецької області. На території Запорізького Приазов'я довжина річки 18 км. Долина річки трапецієподібна, ширина до 3 км, глибина 40 м. Заплава річки слабковиражена. Русло помірно звивисте шириною до 5 м. Похил річки 5,4 м/км. Живлення переважно снігове і дощове. Стік зарегульований ставками [6, 190].

У перекладі з тюркського каратиш – «чорний камінь» [22].

Великий Утлюк – починається на схилах широкої балки Утлюцької на Дніпровсько-Молочанському вододільному плато. Довжина річки 83 км., площа водозбору 850 км². Похил річки 1,6 м/км. Падіння річки 60 метрів. Русло річки у верхній течії виражене дуже слабо і часто буває сухим особливо в меженний період, коли річка ділиться на окремі плеса розділених сухоріччями. Річка Великий Утлюк має 13 приток у вигляді невеликих балок (загальна їх протяжність 11 км), по яких стікають талі води, а в меженний період в їх пригирлових частинах зберігаються конуси виносу з мочажинами. В середній і нижній течії річка Великої Утлюк має добре виражену долину з крутими правими схилами, пологими і низькими лівими. Іноді по лівому схилу долини помітно виділяються вузькі (до 0,1–0,2 км) тераси. Ширина долини коливається

від 100 м (у верхів'ї) до 3000 м (у пониззі у сіл Волочанськ і Давидівка). Внаслідок малого похилу, русло річки звивисте, течія повільна, а в нижній течії, розділене поперечними дамбами на ряд озер, і зовсім припиняється. При південно-східних вітрах вода з солоного Утлюцького лиману заповнює пригирлову частину річки і робить її непридатною для водопою і зрошування [7, 24–25; 6, 190–191].

Малий Утлюк — бере початок на південних схилах Дніпровсько-Молочанського вододільного плато. Починається недалеко від села Озерного. Тече в меридіональному напрямі, закінчуючись ланцюжком озер поблизу села Давидівки. В неї впадає 4 балки, загальною протяжністю до 7 км, з них найбільш крупна балка Добра, яка впадає в річку зліва [6, 191].

У верхів'ях річки води немає, а заплава розорана, що призвело до штучного зменшення площі водозбору. Довжина річки 67 км. Площа водозбору 560 км². Похил річки 0,9 м/км. Падіння річки — 30 метрів. У низов'ях річки навесні і восени, а також після стійких південних вітрів заходить вода з Утлюцького лиману. Утворюються невеликі плесові озера, які влітку пересихають, їх береги покриваються сіллю аж до нового затоплення водою [7, 25].

Ташенак — протікає в західній частині Приазов'я. Її довжина 64 км, площа водозбору 1680 км². Ташенак бере початок на південних схилах вододільного плато Дніпро-Молочна. Долина річки трапецієподібна, шириною до 2 км. Русло слабо-хвилясте, ширина його коливається в межах 5–10 метрів, похил річки до 1 м/км. Живлення дощове за рахунок талих весняних вод. Навесні спостерігається короткочасна повінь. У літню межень вона частково пересихає. Течія річки повільна [7, 25].

Долина Ташенака у верхів'ях неглибока і в рельєфі виражена нечітко. Після впадіння балки Опальна вона розширюється і набуває асиметричної будови. Ширина її досягає 200–300 метрів. Далі на південь русло річки стає звивистішим, течія в річці з'являється тільки навесні або після тривалих дощів. У села Радивонівка в пригирловій частині річка перегороджена греблею і нижче за греблю вона протікає в широкій заплаві. Ширина річки тут досягає до 20 м, а глибина 1,0–1,5 метра. Річка впадає в Молочний лиман Азовського моря [6, 191].

Джекельня — невелика на південний схід від Молочної річки. Довжина річки 30 км, площа водозбору 215 км². Ширина долини 1 км, глибина до 10 м. Русло річки в нижній течії шириною до 2 м. Живиться в основному опадами. Влітку майже вся пересихає. Річка впадає в Молочний лиман Азовського моря [7, 26].

У перекладі з тюркського джекельня — «річка, на берегах якої багато гальки і щебеню» [22].

Домузла — бере початок на Причорноморській низовині на висотах не більше 50 м, тече з півночі на південь і впадає в Тубальський лиман Азовського моря. Довжина річки 28 км, площа басейну 568 км². Долина річки трапецієвидна шириною 1,5–3,0 км. Глибина річки незначна (до 1 м). Похил річки 1,4 м/км. Живлення дощове і за рахунок талих весняних вод. Влітку у верхів'ях Домузла пересихає. Льодостав на річці короткочасний з середини грудня до кінця січня. Воду використовують в сільському господарстві [7, 26].

Річка Домузла приймає одну велику притоку — річку Акчокрак [6, 192].

Назва річки в перекладі з тюркської домузи – «дикий кабан», означає, що на берегах річки колись мешкали дикі кабани [22].

Акчокрак – права притока річки Домузла. Як і головна річка, починається на Причорноморській низовині. Довжина річки 25 км., площа водозбору 165 км². Долина річки V-подібна, шириною до 2 км. Ширина русла в середньому 2 м, глибини від 0,3 до 0,9 метрів. Похил річки до 1,2 м/км. Живлення річки дощове і снігове. Характерні весняні паводки, влітку майже вся пересихає. Льодостав на річці короткочасний (грудень, січень) і нестійкий. Для річки Акчокрак характерна висока мінералізація води від 300–350 мг/л (у паводковий період до 2,5–3 мг/л). Воду річки часто використовують для зрошування [6, 192; 15, 29].

Корсак – бере початок на південному схилі відрогів Приазовського кристалічного масиву на північ від гори Могила Корсак. Починаючись маленьким струмочком в межах кристалічного масиву річка Корсак поступово набирає силу за рахунок води приток, русло її розширюється до 30 метрів, долина чітко виділяється серед рівнинного степу. При виході з кристалічного масиву долина Корсака розширюється до 1,5 км, русло в окремих місцях по ширині досягає до 20 метрів [7, 26–27].

У річку Корсак справа впадає основна її притока Юшанли. Зазвичай не доходячи 1-2 км до моря річка втрачається зовсім [6, 192].

Апанли – права притока річки Корсак. Бере початок в балці в межах Причорноморської низовини. Довжина річки 28 км, площа басейну 156 км². Долина річки V-подібна, ширина до 2 км. Русло слабо-звивисте, ширина 0,5–2,0 м, глибина Апанли 0,4 м. Похил річки 1,6 м/км. Живлення дощове і снігове. У меженний період Апанли часто пересихає. Льодостав нестійкий. Мінералізація води від 300-400 мг/л (у паводковий період до 3–4 мг/л.). На річці побудована система ставків, воду яких використовують для зрошування [6, 192–193].

У перекладі з тюркської апанли – «місце, де багато дичини» [22].

Лозоватка – річка починається в степу на південних відрогів Приазовської височини і протікає по рівнині у вигляді невеликого струмка. Довжина річки 72 км. Долина трапецієподібна, шириною більше 2 км. Заплава шириною 200–300 м, в пониженні частково заболочена. Русло річки помірно-звивисте, в нижній течії розширюється до 20–25 м. Похил річки 1,7 м/км. Живлення снігове і підземне (на весну доводиться 75–80 % річкового стоку). Літом Лозоватка пересихає, льодостав на річці нестійкий і триває з грудня по лютий [7, 27].

Останнім часом із-за сухості клімату і нестачі атмосферних опадів влітку, Лозоватка втрачається серед пісків і озер узбережжя, не доходячи до моря. По дорозі до моря, річка приймає 7 безіменних приток, загальною протяжністю до 25 км [6, 193].

Слід зазначити, що водний режим річок Північно-Західного Приазов'я визначається як геолого-геоморфологічними умовами так і розподілом кількості атмосферних опадів і випаровування. Між річковим стоком і факторами, що його формують, виявлена прямий взаємозв'язок. Найбільші величини стоку характерні для тих ділянок річок, які знаходяться в межах Приазовської височини і де випадають найбільші річні суми опадів. Тут же найменш врегульований стік – часті коливання витрати і рівня річки. У верхів'ях річок Молочна, Обитічна і Берда чітко виділяються такі фази водного режиму як повінь і межень, особливо в багатоводні роки. Літньо-осінній період характеризується паводками

різних величин, а взимку спостерігається зниження рівня води. В нижніх течіях цих річок весняна повінь більш тривала, літньо-осіння межінь більш тривала, а в зимовий період витрата і рівень води майже не відрізняється від весняного. Паводки найчастіше спостерігаються на початку літа. Максимальні витрати в період літніх паводків перевищують середньодобову витрату в 5-8 разів [5; 12, 96; 23].

Природні й антропогенні процеси, які відбуваються в басейнах річок, відбиваються на їхньому гідрологічному режимі, твердому і водному стоках, руслових процесах, ступені забруднення тощо. Проте на малих річках все це проявляється значно швидше і відчутніше, ніж на середніх, а тим паче – на великих. Зараз на малі річки припадає найбільше антропогенних навантажень, що є закономірним, економічно і соціально зумовленим історичним процесом. Проте на певному етапі розвитку ці навантаження необхідно регулювати, щоб уникнути негативних наслідків і зберегти малі річки від кількісного й якісного виснаження їхніх вод, замулення і зникнення [9; 10, 378; 16, 15].

Нещодавно основним джерелом забруднення малих річок були сільськогосподарські та комунальні стічні води, які скидалися в основному без очистки. Для зменшення забруднення річкових вод почали будувати відстійники і очисні споруди. Нині малі річки значно більше забруднюються водами, що стікають з басейнів і зливають у річки продукти ерозії, мінеральні добрива, отрутохімікати, біогенні та інші речовини [18, 222; 24, 111].

Інтенсивне використання малих річок зумовлює необхідність проведення різних природоохоронних та водоохоронних заходів. Передбачаються такі заходи у схемах комплексного використання і охорони водних ресурсів, складених майже для всіх областей України, а також для басейнів річок Північно-Західного Приазов'я. На реалізацію цих заходів витрачено значні кошти, що дало змогу дещо поліпшити і раціоналізувати природокористування в басейнах малих річок та оптимізувати використання їхніх водних ресурсів. Проте передбачені заходи щодо впорядкування малих річок значною мірою не реалізовані з ряду причин, особливо економічних [4, 58; 11, 253; 20, 119].

Для створення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму, поліпшення санітарного стану річок, охорони їх від замулення і засмічення, руйнування навколоводних угруповань рослин і тварин уздовж річок встановлюються, згідно водного законодавства, водоохоронні зони [5; 9; 23].

До водоохоронних зон належать: береги, заплави, надзаплавні тераси, частини схилів долини та прилеглої місцевості, а також балкова мережа вище витоку річки. Зовнішні межі таких зон визначаються за спеціально розробленими проектами. Водоохоронна зона є природоохоронною територією регульованої господарської діяльності. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них встановлюються Кабінетом Міністрів України [5, 23].

У межах водоохоронних зон по берегах річок виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги завширшки: для малих річок і ставків площею менше ніж 3 га – 25 м; для середніх річок, водосховищ на них і ставків площею понад 3 га – 50 м; для великих річок і водосховищ на них та озер – 100 м. При крутизні схилів понад три градуси мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. У межах

населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням місцевих умов [2].

Велике значення для підтримання водності малих річок, збереження їх чистоти має організація і проведення правильної ґрунтово-водоохоронної діяльності на водозборах. Вона передбачає: контурно-меліоративну організацію території, ґрунтозахисні зерно-трав'яні сівозміни, смугове розміщення культур чи буферні смуги з багаторічних трав на схилах, насадження стокорегулюючих лісових смуг, протиерозійні способи обробітку ґрунту, заліснення непридатних для сільськогосподарського використання крутих схилів, залуговування, заліснення чи влаштування протиерозійних гідротехнічних споруд у діючих ярах тощо [3, 45–46].

Одним із основних заходів забезпечення природоохоронного водного режиму та поліпшення якості води в малих річках має бути регулювання хімічного складу стічних вод. Перед скиданням таких вод у річки їхній хімічний склад слід доводити до нормативних значень [8, 26–31; 19, 82].

При плануванні будь-яких природоохоронних і водоохоронних заходів для малих річок необхідно враховувати різні характеристики ландшафтів водозаборів, таких як лісистість, заболоченість, розораність та інших, від яких значною мірою залежить гідрологічний режим і якість води малих річок. Усякі зміни в ландшафті на водозборах річок відразу відбиватимуться на формуванні стоку і гідрологічного режиму в цілому [5, 23].

Для збереження малих річок і їхньої водоносності:

– не слід змінювати рельєф у їхніх басейнах, поглиблювати та спрямляти русла, зменшувати лісистість та заболоченість (особливо у верхів'ях);

– не розорювати заплави і не вести на них будівництво; проводити роботи, які негативно впливають на формування стоку й якості води та гідрологічний режим малих річок у цілому;

– усі види робіт необхідно виконувати спочатку на водозборі, а потім – у руслах (розчистка, спрямлення, поглиблення та ін.).

Стік, сформований на відновленому басейні, сам зможе відродити русло і заплаву [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас Запорізької області. Київ: ГУГК «Укргеодезкартографія». 1997. 48 с.
2. Водоохоронні і санітарні зони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita-plaza.in.ua/publ/516-1-0-64647>.
3. Воровка В. П., Непша О. В. Еколого-ресурсний потенціал малих річок Запорізької області. *Географічна наука та освіта: екологічні та соціальні ризики. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 17–18 жовтня 2005 року*. К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2005. С. 45–46.
4. Воровка В. П., Марченко О. А., Непша О. В. Еколого-географічні проблеми використання та відтворення гідроресурсного потенціалу Запорізької області. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Збірник наукових праць*. Херсон: П.П. Вишемирський, 2007. С. 58–63.
5. Вишневецький В. І. Річки і водойми України. Стан і використання: монографія. К.: Віпол, 2000. 376 с.
6. Даценко Л. М., Молодиченко В. В., Воровка В. П. Фізична географія Запорізької області: [хрестоматія]. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

7. Даценко Л. М., Молодиченко В. В., Непша О. В. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоecологічний стан: [монографія]. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.

8. Донець І. А., Арсененко І. А., Іванюта Л. В., Хомотюк Д. М. Екологічні проблеми малих річок (на прикладі р. Молочної Запорізької області). *Історико-географічний дискурс проблем геосфери: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 16 травня 2016 р.* Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 26–31.

9. Зуб Л. М., Карпова Г. О. Малі річки України: характеристика, сучасний стан, шляхи збереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uarivers.net/>.

10. Крапівко І. О., Непша О. В. Особливості водокористування в басейнах малих річок України. *Сучасна наука: тенденції та перспективи: матеріали регіональної internet-конф. молодих учених (15–19 травня 2017 р.)*. Мелітополь. 2017. С. 378–380.

11. Мацюра М. В., Стецишин М. М., Непша О. В., Зав'ялова Т. В. Екологічні проблеми природного потенціалу гідроресурсів суходолу Запорізької області (на прикладі малих та середніх річок). *Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Мелітопольського відділу Українського географічного товариства, (27–28 вересня 2006 року)*. Мелітополь: «Видавництво Мелітополь», 2006. С. 253–256.

12. Непша О. В. Гідрологічні особливості річок Північно-Західного Приазов'я. *Екологічний шлях у майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Умань, 29–30.03.12 р.)*. К.: Науковий світ, 2012. С. 95–96.

13. Непша А. В., Сапун Т. А., Герасимчук С. Н. Морфология речных долин и балок континентальной части участка Мариуполь-Бердянск как фактор геоморфогенеза. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Переяслав-Хмельницький. 2019. Вып. 2 (46). Ч. 2. С. 99–104.

14. Непша А. В., Микула Д. В. Особенности гидрорежима наибольших притоков бассейна реки Молочной. *Історико-географічний дискурс проблем геосфери: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 16 травня 2016 р.: зб. наук. праць*. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 35–40.

15. Непша О. В., Дидичкін А. О. Гідрохімічний режим річок північно-західного Приазов'я. *Регіональні проблеми розвитку приморських територій: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Мелітополь. 2014. С. 29–32.

16. Непша О. В., Децюра В. М. Охорона малих річок України від забруднення і виснаження їх водних ресурсів. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 20 червня 2017 р.* Переяслав-Хмельницький. 2017. Вип. 12. С. 15–19.

17. Поліщук В. Н. Чи виживуть ріки Приазов'я. *Урядовий кур'єр*. Київ. 1993. № 61. С. 62.

18. Прохорова Л. А., Непша О. В., Зав'ялова Т. В. Якість поверхневих та підземних вод Запорізької області та її вплив на здоров'я населення. *Збірник статей, тез і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація*. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. С. 202–209.

19. Придъма А. Є., Іванова В. М. Загальна екологічна ситуація в Запорізькій області. *Актуальні проблеми вітчизняної науки: матеріали наук. конф. студ-тів та молодих вчених (Мелітополь, 15 травня 2018 р.)*. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 82–84.

20. Стецишин М. М., Зав'ялова Т. В., Непша О. В. Господарське використання та охорона річок Північно-Західного Приазов'я. *Інтеграція фундаментальних та прикладних досліджень в географічній, екологічній та хімічній освіті: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (12–13 листопада 2015 р., Умань)*. Умань: Видавець «Сочінський», 2015. С. 119–121.

21. Стецишин М. М., Гришко С. В. Сучасні кліматичні особливості Запорізької області. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Географія і сучасність: зб. наук. пр. № 28. Т. 16*. К.: Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2011. С. 82–86.

22. Фоменко В. Звідки ця назва. Дніпропетровськ: Промінь, 1969. 103 с.

23. Швєбс Г. І., Ігошин М. І. Каталог річок і водойм України: [Навчально-довідковий посібник]. Одеса: Астропринт, 2003. 392 с.

24. Шелудько О. М., Іванова В. М. Сучасна екологічна ситуація в Якимівському районі Запорізької області. *Актуальні проблеми вітчизняної науки: матеріали наук. конф. студ-тів та молодих вчених (Мелітополь, 15 травня 2018 р.)*. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 111–113.

25. Prokhorova L. A., Grishko S. A., Nepsha O. V., Bilyk I. I. Modern natural conditions of the North-Western Pryazovia region as a coastal marine area of Southern Ukraine. *Science, research, development: monografia pokonferencyjna*. № 7. Warszawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2018. P. 25–27.

26. Vorovka V., Hryshko S. Determining the boundaries of the north-western Pryazovia region as a coastal zone for further studying and managing IT. *Czasopismo Geograficzne*. Vol. 86. P.1-2. Warszawa. 2017. P. 20–31.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абдуллаєв Алтай – старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Алексєєнко-Лемовська Людмила – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Арсененко Ірина – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Бєлікова Інна – кандидат медичних наук, доцент кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Габчак Наталія – завідувач кафедри туризму, кандидат географічних наук, доцент, декан факультету туризму та міжнародних комунікацій Ужгородського національного університету

Голованова Ірина – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Гричаник Наталія – асистент кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Гришко Світлана – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Голдин Пьотр (Goldyn Piotr) – д-р габ., професор університету імені Адама Міцкевича в Познані, педагогічно-мистецького факультету в Каліші (Польща)

Ґжесяк Ян (Grzesiak Jan) – д-р габ., професор кафедри педагогіки та соціальної праці Державної вищої професійної школи в Коніні (Польща)

Даниско Оксана – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Донець Ірина – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Донченко Лариса – кандидат географічних наук, професор кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Дубіс Лідія – доктор географічних наук, професор кафедри геоморфології і палеогеографії факультету математики, інформатики і архітектури ландшафту Люблінського католицького університету Івана Павла II; професор Львівського національного університету імені Івана Франка

Зав'ялова Тетяна – старший викладач кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Зайцева Юлія – кандидат педагогічних наук, старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Зимомря Іван – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Ужгородського національного університету; професор Поморської академії в Слупську

Зимомря Микола – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зякун Алла – кандидат історичних наук, доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права Сумського державного університету

Іванова Валентина – старший викладач кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Ільницький Василь – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Конончук Антоніна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Конончук Олена – аспірант кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Корносенко Оксана – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Краснова Оксана – викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Кузьменко Юлія – доктор педагогічних наук, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського університету внутрішніх справ

Ляхова Наталія – викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Мельник Андрій – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри туризму Ужгородського національного університету

Мудрак Галина – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища Вінницького національного аграрного університету

Мудрак Олександр – доктор сільгосп. наук, професор, завідувач кафедри екології, природничих та математичних наук КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Непша Олександр – старший викладач кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Нестерович Богдан – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Пагута Мирослав – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Плужнікова Тетяна – кандидат медичних наук, старший викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Прохорова Лариса – кандидат геологічних наук, доцент кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Прусак Павел (Prusak Paweł) – професор Куявсько-Поморської вищої школи в Бидгощі (Польща)

Ребар Інесса – старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Сапун Тетяна – асистент кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Тамбовцев Геннадій – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Тарасенко Галина – доктор педагогічних наук, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Ткачук Станіслав – доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти та технологій за профілями Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Товстяк Марія – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою, Українська медична стоматологічна академія

Філімонова Ірина – аспірант кафедри професійної освіти та технологій за профілями Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Чир Надія – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму Ужгородського національного університету

Чупахіна Світлана – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Шаболдов Олександр – аспірант кафедри української літератури Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Шелестова Людмила – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України

Яровенко Тетяна – викладач української літератури Харківського кооперативного торгово-економічного коледжа, кандидат філологічних наук

Ясінські Зенон (Jasiński Zenon) – д-р габ., надзвичайний професор, Вища школа управління та адміністрації професійної школи в Ополе (Польща)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

PARADYGMATYCZNE ASPEKTY I DYLEMATY ROZWOJU NAUK I EDUKACJI

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomyra, Vasyl Ilnytskyj

ПАРАДИГМАТИЧНІ АСПЕКТИ Й ДИЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

*Редактори-упорядники –
Ян Гжесяк, Іван Зимомяра, Василь Ільницький*

*Макетування та верстка – Василь Герман
Дизайн обкладинки – Олег Лазебний*

***Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст, достовірність
інформації та точність цитувань відповідальності не несе.
При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.***

Здано до набору 24.05.2019 р. Підписано до друку 30.05.2019 р.
Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 17,2. Зам. № 832
Наклад 300 примірників

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «П'ОСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvitdruk@gmail.com